

Cuprins

<i>Cuvînt înainte</i>	7
-----------------------------	---

I. Afecțiuni electiv

Despre un timp sufletesc.....	11
Hegel și utopia recunoașterii	16
Marin Preda, cu dragoste și mînie	40
Pensées sur l'absurde	86
De la Oedip la Prometeu	96
„Salvatorul salvat” și enigma celor nouăsprezece trandafiri	120
Apocrifa secundă	137
Frica și Foamea	144
Bioy Casares între nostalgia divinului și ispita animalității.....	156

II. Teze neterminate

Despre răsfațul estetic	175
Despre lalele	178
Despre imperativele măștii.....	180
Despre complicitatea ironică.....	182
Despre suprema virtute	184
Oracol despre cele trecute	186
La steaua	187
Geamănul lui Ivan Karamazov.....	188
Despre conștiința tragicului.....	190
Curba lui Gauss	192
Despre un <i>argumentum ad feminam</i>	193
Despre fructele morții.....	196
Despre Antichitatea anticilor	197
Un Acteon al filosofiei.....	201
Despre topica reflexiei	202
Despre condiția poetului.....	207
În fața vieții	209

Eleați și heraclitieni.....	212
Complexul lui Prometeu	213
De-ale generației.....	218
Să moară capra vecinului!.....	219
Cap de costum: povestea leneșului.....	221
<i>Cronică de familie</i> în câteva prim-planuri	225
Cultura proastă.....	230
„Lucrurile” lui Saul Steinberg.....	231
Rugăciune	234
Iarba verde de acasă.....	235
Vechii maștri.....	236
Licornul.....	238
Filosofia românească	239
A fi și a nu fi	240
Arta medicală	241
Werther sau o „lucrare care-a scăpat lumea de proști”.....	242
Cultura vieții și cultura morții.....	243
Locul uitării	244
Sinonime	245
Oedip și Merlin.....	246
Scriitor ocazional	247
Maria.....	248
Gazon englezesc.....	249
Soarele negru	250
De la Homer la Ionescu	251
Adevăratul sfârșit al lui Ulise	252
Borgesiana.....	254

III. Privitor ca la teatru

Vlad Mugur, extrem-contemporanul nostru	257
Andrei Șerban, Vrăjitorul	266

IV. De anima

Lege umană, lege divină	295
Cîntecul Margaretelor	305
Franța, o încercare de iarnă	324
O zi din viața mea fără durere	336
Banchiza de gheață în care stă inima creatorului	356

© 2012 by Editura POLIROM

Accastă carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: © Elena Ray/Shutterstock.com;

© Elena Blokhina/Shutterstock.com (colaj)

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1, sector 4,
040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

PETREU, MARTA

O zi din viața mea fără durere / Marta Petreu. – Iași: Polirom, 2012

ISBN print: 978-973-46-2634-2

ISBN ePub: 978-973-46-2818-6

ISBN PDF: 978-973-46-2819-3

821.135.1-4

Printed in ROMANIA

marta
PETREU

O zi din viața mea
fără durere

eseuri

POLIROM
2012

De la Oedip la Prometeu

Scrisă în jurul vârstei de șaptezeci de ani, așadar într-un moment când Elias Canetti putea privi înapoi, la regularitățile și leitmotivele propriului său destin, cu suficientă nepărtinire, autobiografia sa (*Limba salvată, Facla din ureche, Jocul privirilor*, 1977-1985, cărți apărute în românește la Editura Dacia, între 1984 și 1989, în traducerea Elenei Viorel) este o mărturie patetică: ea pare anume destinată să confirme tezele lui Freud cu privire la prima copilărie, precum și să adeverească pe viu complexe fundamentale identificate de psihiatrul vienez. Atît *Limba salvată*, cît și *Facla din ureche* sînt, din perspectiva eroului și naratorului lor, istoria și *analiza* progresivă a iubirii pentru mama sa. În plus, declarînd că „tot ce-am trăit mai tîrziu se petrecuse o dată la Rusciuc”, deci pînă la vârsta de șase ani, și că mai mult de șaizeci de ani s-a „hrănit” din evenimentele acelei perioade, Canetti depune o explicită mărturie în favoarea tezei freudiene că omul ar fi „integral format” încă din prima copilărie; în acest fel, pentru autorul *Orbirii*, ca și pentru acela al *Elegiilor duineze*, soarta este „condensarea copilăriei”. Fiind o autoanaliză și un bildungsroman, iar nu o operă de ficțiune, „depoziția” lui Canetti – care, evaluînd cu circumspecție doctrina freudiană și formîndu-se prin opoziție premeditată cu ea, n-a fost un partizan al psihanalizei – devine cu atît mai prețioasă.

Ca destinul lui Kafka, și soarta lui Canetti s-a decis la intersecția liniilor de forță ce structurau propria familie. Iar dacă autorul *Scrisorii către tata* a fost strivit de tăvălugul presiunii paterne, autorul *Limbi salvate* a crescut avîndu-și tatăl drept „înger păzitor” și oțelindu-se în schimb în incandescența iubirii și luptei cu mama sa; de aceea, ceea ce pentru noi apare ca o

confesiune, pentru Canetti însuși nu este, în fond, decît o mascată și tîrzie *scrisoare către mama*. Spre deosebire de tatăl kafkian, tatăl lui Canetti reprezintă pentru micul Elias forța benefică, protectoare, singura care merită a fi invocată în momentele de panică ori de durere. De exemplu, el supraviețuiește unui accident, o arsură generalizată, numai fiindcă tatăl său s-a întors grabnic din Anglia ca să-l vegheze; în consonanță cu medicul care l-a îngrijit și care a socotit supraviețuirea copilului un „miracol” săvîrșit de prezența tatălui, Elias însuși își considera vindecarea o adevărată „re-naștere”: așa că, la această a doua venire pe lume, Elias se naște ca *fiu al tatălui*.

Tatăl este pentru el forța benefică supremă, modelul tuturor gesturilor, implicînd în sine un veritabil potențial de transcendență. De exemplu, cînd Jacques Canetti citește ziarul, fiul îi mimează gesturile, iar apoi, crezînd că tatăl său este atras de mirosul hîrtiei, într-un adevărat ritual fetișist, miroase și el „cu lăcomie” ziarul. Curiozitatea copilului este ațîtată și fiindcă știe că ziarul vine din Viena; or, în mintea lui, orașul de pe Dunăre este echivalentul biblicului fruct oprit. Și anume, părinții lui, cînd voiau să nu fie înțeleși, renunțau la spaniola sefardită care se vorbea în casă și conversau într-o limbă inaccesibilă copiilor, germana, din care Elias identificase numai două cuvinte – Viena și Mădi. Pentru fiu, germana este „limba în care n-aveam voie să înțeleg nimic” și semnifică prima interdicție a vieții lui. Constatînd cu gelozie că părinții lui devin fericiți cînd vorbesc limba necunoscută, Elias presupune la început că ei au „limba lor proprie”, din care se simte, pe bună dreptate, „exclus”, căci prin ea părinții evadează din realitatea Rusciucului, întorcîndu-se în vremurile fericite ale tinereții lor vieneze, cînd s-au îndrăgostit unul de altul vorbind nemțește despre teatru și cînd Elias însuși nu exista; prin regresiunea lor în trecutul vienez, ei îl anulează pe fiul cel mare oarecum ontologic. Tentația copilului de a cunoaște limba „lor” este puternică, căci frustrarea lui afectivă este dublată de una gnoseologică: el intuiește că, refuzîndu-i-se limba, i s-a interzis și altceva, *accesul spre cunoaștere*: „Eu credeam că e vorba de lucruri minunate, exprimabile doar în acea limbă”. Iar din aceasta el identifică numai numele orașului

din care vine ziarul bine mirositor, precum și cuvântul Mădi, adică numele de alint, diminutivul tandru prin care tatăl lui o răsfața, dar numai în „limba vrăjită”, pe mama sa. Acest al doilea cuvânt declanșează o scenă tipică de identificare a fiului cu modelul patern, fiind, totodată, și prima victorie secretă a lui Elias asupra mamei sale. Avînd grijă să respecte în detaliu circumstanțele în care apărea tatăl său, Elias o strigă pe Mathilde din grădină, cu vocea schimbată, pe numele ei cel tainic, din limba oprită:

mi-am prefăcut cît am putut vocea și am strigat tare „Mădi! Mădi!”.

Așa cum un alt prizonier în sfera iubirilor incestuoase, Marcel din *În căutarea timpului pierdut*, jubila cînd mama îl confunda, din cauza modului identic de a bate la ușă, cu tatăl său, și Elias savurează o victorie identică: înșelată de vocea îngroșată și de diminutivul tandru, Mathilde își confundă fiul cu soțul, spre tainica satisfacție a primului.

Episoadele în care Elias se substituie modelului său – lectura ziarului și „ademenirea iubitei” – trimit amîndouă la aceeași realitate necunoscută și ocrotită prin aspre interdicții: Viena, germana, cunoașterea. Frustrat în dorința de a fi identic modelului său, micul Oedip rămîne marcat de această traumă infantilă, iar întîmplările pe care le traversează îi vor cataliza sentimentele față de părinți: venerație față de tatăl atotputernic și blind și, complementar, „o ură adîncă față de mama”. În plus, el este torturat de două dorințe a căror împlinire l-ar apropia de model, mediindu-i identificarea cu acesta: aceea de a învăța germana și, fiindcă tatăl i-a explicat că în ziar îl interesează literele, iar nu mirosul, dorința de a ști și el literele. Forța și violența trăirilor lui nu pot fi măsurate decît prin ricoșeul asupra singurului său partener aproximativ egal, verișoara Laurica, școlăriță și deci deținătoare de caiete cu litere, de la care Elias „cerșește” explicații. Pentru că ea îl refuză, Elias se hotărăște s-o omoare pe cruda posesoare a scrisului: „Acum o voi omorî pe Laurica!”, îngîmă el, înarmat cu toporul de tăiat lemne și gata să își pună în aplicare răzbunarea. Scena, care are un surprinzător

pandant în literatura română – Vania Răutu din *În preajma revoluției* aruncă cu toporul după fratele său, care îi aruncase o carte în foc –, este semnificativă pentru intensitatea sentimentelor și resentimentelor lui, pentru „dorul nespus pentru litere”; petrecându-se între parteneri aproximativ egali, ea trădează pe de-a-ntregul temperamentul și violența obsesiilor lui; se poate presupune că și față de cei mai puternici decât el, tatăl și mama lui, nutrește sentimente la fel de intense. Faptul că numai prezența tatălui l-a salvat de arsura prin opărire pe care, drept pedeapsă, i-a provocat-o mai târziu Laurica ori declarația lui că a încetat să-și mai urască mama numai când ea singură l-a învățat germana sînt indiciile stabilității și adîncimii acestor prime patimi ale copilăriei.

Pentru copilul care, de dragul literelor, fusese pe punctul de a ucide, evenimentul cel mai fericit al comuniunii cu tatăl lui este faptul că însuși tatăl îl inițiază în lumea cărților, explicîndu-i cît de frumos ar fi să citească. La data cînd scria *Limba salvată*, scriitorul socotea că darul patern a cuprins întreaga substanță spirituală din care este plămădit. Simultan cu volumele aduse de tatăl său, în mintea lui se implantează însă teama că, din cauza coșmarurilor nocturne ce urmau lecturilor, nu va mai primi cărți; metamorfozată, această frică de la șapte ani îl va urmări și la alte vârste, de exemplu în adolescență, cînd apare deghizată în marea lui temere față de viitor: ce va face cînd va termina de citit toate cărțile din lume? Tema borgesiană a bibliotecii infinite și malefice are astfel, la Canetti, un pandant nociv în obsesia bibliotecii finite și epuizabile. La fel, nu e greu de observat că Peter Kien, personajul principal din *Orbirea*, și-a împrumutat motivul morbid al bibliotecii din această întîmplare a autorului. Iar literatura lui Canetti apare ca o *personanță* a propriei lui biografii.

În fericita lui epocă inițiativă, iubirea fiului se revarsă, întreagă și recunoscătoare, asupra tatălui; prin reflux, mama este iubită „cel mai puțin”, deoarece indiferența ei față de Elias generează ura lui „adîncă”. Plecarea ei la un sanatoriu din Bad Reichenhall, pentru a-și trata o boală misterioasă, nu-l impresionează pe fiul cel mare, și abia cînd își dă seama că tatăl său suferă de

singurătate se preface, de dragul acestuia, că și lui i-ar fi dor de Mathilde; mica lui ipocrizie – similară cu aceea prin care Malte al lui Rilke își truca bucuriile, prefăcându-se, de dragul adulților, că ar fi încântat de darurile lor – urmărește să-l aline pe Jacques, dar nu are nici o legătură cu absența. De fapt, este ultima și cea mai ambiguă manifestare a solidarității fiului cu tatăl său: a doua zi după întoarcerea Mathildei, tatăl moare la micul dejun. „M-aș fi răzvrătit oare împotriva lui ca împotriva mamei?”, se întreabă scriitorul, răspunzându-și: „Nu-mi pot închipui, imaginea lui este neîntinată și așa vreau să rămână”. Din datele primare pe care le oferă, se poate însă construi un răspuns plauzibil la întrebarea lăsată în suspensie. Știm că fiul își considera tatăl un model, dar, în vreme ce scena de substituție a citirii ziarului arată că Elias dorea să fie *asemeni* modelului, scena complementară, a ademenirii iubitei, trădează că fiul dorea să fie *în locul* tatălui. Gesturile fiului – interes față de tatăl său, transformarea lui într-un ideal ce trebuie urmat, identificarea cu acesta, iubirea zeloasă prin care răspunde tuturor apelurilor paterne, precum și simultana ostilitate față de mamă – sînt o constelație de semne ce sugerează că Elias este un Oedip în prima fază, cum ar spune Freud. Ostilitatea oedipiană față de tată, mergînd pînă la dorința de suprimare a obstacolului, poate să apară și mai tîrziu, și anume atunci cînd fiul devine conștient că „tatăl îi barează drumul către mama sa”, după cum spune Freud. Or, prin hazardul evenimential, Elias a rămas orfan și calea lui spre Mădi a fost foarte de timpuriu, de la 7 ani, liberă, așa că el și-a putut păstra intacte și imaginea tatălui său, și pe cea a legăturilor lui cu acesta, luîndu-i totodată, în mod cît se poate de concret, locul.

Această interpretare a conduitei lui Elias nu lămurește însă toate gesturile lui; de pildă, ziarul îl captivează nu numai pentru că îi aparține tatălui, ci și fiindcă vine din Viena, patria limbii oprite și simbolul unei primordiale interdicții *gnoseologice*. „Dorul” lui de litere, dorința de a cunoaște germana pentru a avea acces la realitățile „minunate” ce pot fi deciptate doar în această limbă ori frica infantilă că îi vor fi interzise cărțile sînt, toate, simptome ce se subsumează „voinței de intelectualitate”

despre care vorbește Gaston Bachelard. Generată și deopotrivă generînd

les tendances qui nous poussent à *savoir* autant que nos pères, plus que nos pères, autant que nos maîtres, plus que nos maîtres,

voința de intelectualitate este simptomul inconfundabil al *complexului lui Prometeu*. Printre multe alte atribute, titanul deține două merite esențiale: a dăruit oamenilor focul furat de la Hades și rațiunea furată de la Atena. În detaliu, așa cum spune Eschil, darul eroului civilizator cuprinde „cea mai frumoasă dintre științe: aceea a numerelor” și, alături de ea, „îmbinarea literelor”. Ținînd cont de aceste atribute, definiția laconică pe care o dă Gaston Bachelard în *La psychanalyse du feu* acestui complex – „Le complexe de Prométhée est le complexe d’Oedipe de la vie intellectuelle” – devine clară: așa cum legendarul Oedip își înlătură tatăl și-i ia locul în viața sexuală a mamei, Prometeu țintește să ocupe în viața mamei, dar pe plan spiritual, locul și rolul pe care le deținea tatăl său.

Pentru Elias, moartea brutală și neașteptată a tatălui este urmată de completa sa emancipare; se poate spune că în biografia lui Canetti acesta este momentul unei „mutații ontologice”, deoarece el devine dintr-odată „bărbatul în familie”, rol pe care și-l va asuma pentru toată viața. Mutația este marcată și topografic, fiul trecînd din camera copiilor în dormitorul părinților, mai exact, în patul tatălui său, de unde supraveghează nopțile Mathildei și o împiedică să se sinucidă. El devine astfel protectorul și, treptat, deoarece Mădi începe să-l trateze cu un anumit respect, egalul ei. Cei doi cinează singuri în salon, iar Mădi reface, spontan, *cuplul* din care copiii sînt excluși:

Purtam cu ea o discuție civilizată, serioasă, era liniște, nu era zgomot ca în camera copiilor,

spune cu superioritate Elias, care are șapte ani. În mod vindecător, pentru fiul cel mare se repetă astfel o situație inițial traumatică, copiii fiind excluși din conversația cuplului Mădi-Elias